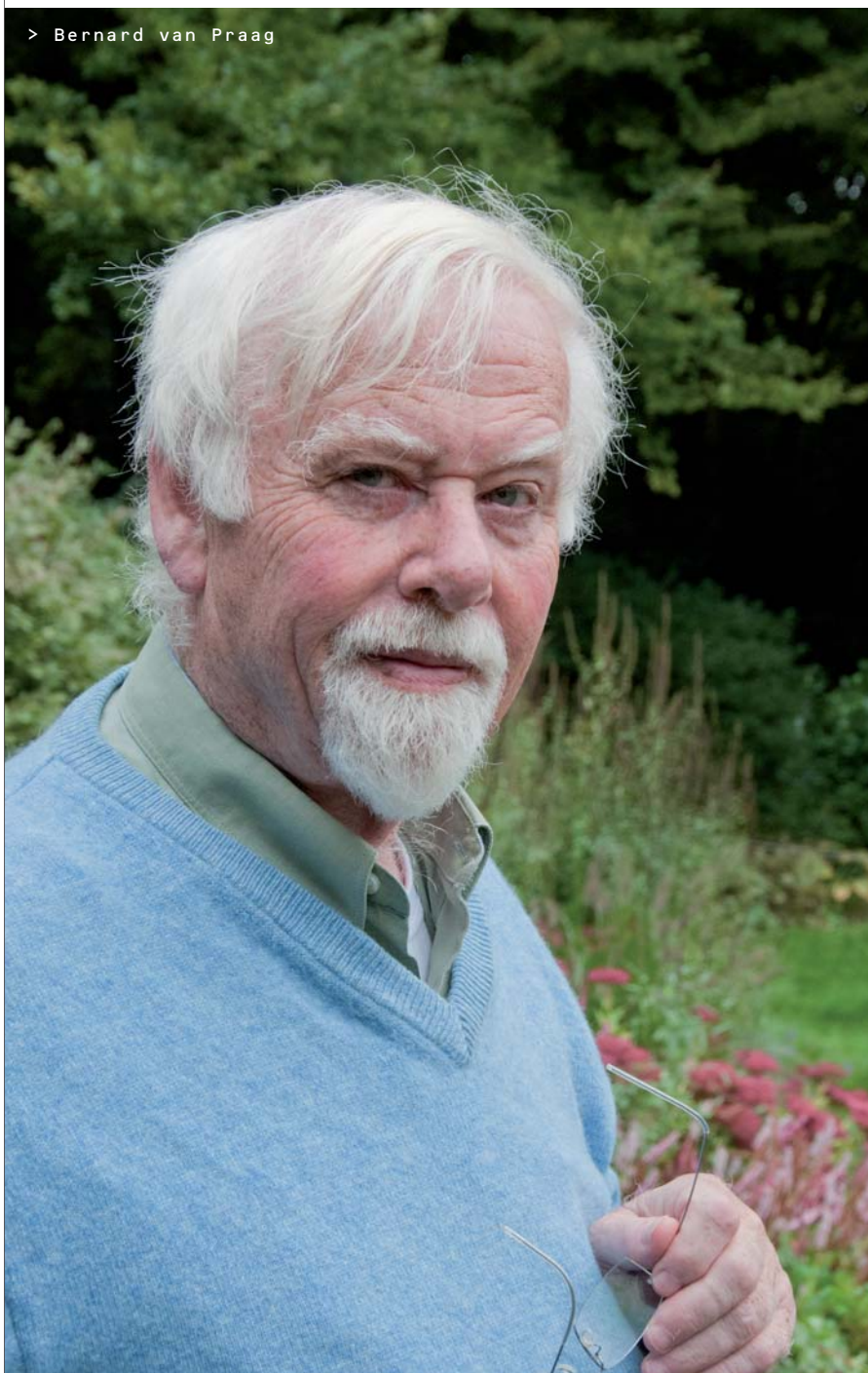

interview met Bernard van Praag
 door André de Vos
 fotografie Willy Slingerland

PLEIDOOI VOOR EEN HOGERE REKENRENTE

Bernard van Praag is een opvallende stem in de pensioendiscussie. Met felle artikelen in kranten en vakbladen neemt de emeritus hoogleraar economie het op voor de gepensioneerden. "Jongeren voeren het hoogste woord over pensioengeld waar ze nog geen euro aan hebben bijgedragen."

> Bernard van Praag

Bernard van Praag (73) is oprecht boos over de wijze waarop er met gepensioneerden wordt omgegaan. Hij vindt dat er te gemakkelijk wordt gedacht over afstempelen. Dat de belangen van ouderen worden verkwanseld. "Het is natuurlijk treurig dat er zo'n tegenstelling dreigt te ontstaan tussen de generaties. Vreselijk dat er een aparte partij voor ouderen in de Tweede Kamer moet komen. Maar de waarheid is dat ouderen politiek niets hebben in te brengen. Dat hebben we deels aan onszelf te wijten. Veel ouderen denkt dat het hun tijd wel zal duren."

Op een dergelijke houding valt Van Praag niet te betrappen. De emeritus universiteitshoogleraar toegepaste economie – 'ik heb ooit een bijvak actuariaat gedaan. Uitdagend, maar saai!' – is prominent aanwezig in het pensioendebat dat sinds het uitbreken van de kredietcrisis onverminderd woedt. Van Praag vestigde de aandacht op de greep in de pensioenpotten die werkgevers in de jaren negentig hebben gedaan. Dekkingsgraden waren toen door de continue stijging op de beurzen zo hoog dat er premieholidays werden gegeven en werkgevers pensioengeld terugsluisden naar het bedrijf. Zonder die 'greep in de kas' zouden de pensioenfondsen nu geen enkel probleem hebben met hun dekkingsgraad, stelt Van Praag.

Nu, met volgend jaar massale pensioenkortingen op de rol, ageert hij tegen afstempelen en de lage rekenrente die de oorzaak is van alle, in zijn ogen, onnodige paniek. Volgens Van Praag wordt de financiële positie van pensioenfondsen veel te negatief neergezet. De swaprente van twee procent waartegen pensioenfondsen hun toekomstige verplichtingen moeten waarderen, zorgt ervoor dat veel fondsen een dekkingsgraad van minder dan 100 procent hebben. Omdat hun herstelplannen inmiddels aflopen en de premies niet te veel mogen stijgen, blijft er maar één remedie over: korten. Een volstrekt irreële voorstelling van zaken, vindt Van Praag. "Op zich is het prima om bezittingen en verplichtingen tegen marktwaarde te waarderen. Maar de lage swaprente is niet de juiste maatstaf. Alsof alle pensioengeld wordt belegd in Nederlandse en Duitse staatsobligaties! Zelfs bij ABP is

dat niet meer 14 procent. Waarom zou je die lage rente dan hanteren om toekomstige pensioenen te berekenen? Het is theoretisch gedram. We laten ons verblinden door de korte termijn."

"Het is theoretisch gedram. We laten ons verblinden door de korte termijn"

"Toen deze methodiek in 2007 met de nieuwe Pensioenwet werd geïntroduceerd is er ongetwijfeld over nagedacht. Er was geen vuiltje aan de lucht. De rente bedroeg 4,8 procent, de rekenrente die daarvoor werd gebruikt was vier procent. Nu is de rente sterk gedaald en dat heeft onvoorziene effecten op de dekkingsgraad van pensioenfondsen. Maar de noodzaak van korten is daarmee niet automatisch aangetoond."

Van Praag wil de verplichtingen van pensioenfondsen baseren op de rendementen in het verleden. "Die schommelen zo rond de zeven procent. Zelfs sinds de crisis is uitgebroken halen vele pensioenfondsen rendementen die ruim boven de swaprente liggen. Het is dus onzin om dan zo'n lage rente te hanteren. Waardeer de verplichtingen op de rendementen van het pensioenfonds in het verleden. Dan kun je een zekerheid inbouwen via een afslag van een paar procent, je kunt het percentage verder bijstellen als de huidige lage rente veel langer aanhoudt en je moet vooral schommelingen over een lange termijn uitsmeren. Dan nog kom je op veel hogere percentages dan die twee procent. Dan is er geen sprake meer van onderdekking en geen reden om af te stempelen."

Anders dan toezichthouder DNB wil Van Praag dat de 'prospectieve rente' waarmee de verplichtingen worden gewaardeerd, kan verschillen per pensioenfonds, afhankelijk van de kwaliteit van de beleggingen en de prestaties in het verleden. "Behalve dat het gemakkelijker is voor de toezichthouder, is er geen enkele reden om een uniforme rente voor alle pensioenfondsen te hanteren. Er zijn zulke grote verschillen."

In zijn pleidooi voor een hogere rekenrente vindt Van Praag de pensioenfondsen aan zijn zijde. Ook zij pleiten voor een hogere rente. Demissionair minister Kamp is enigszins aan die vraag tegemoet gekomen door de termijn waarover de swaprente wordt gemeten langer te maken, waardoor het effect van de huidige lage rente wat wordt verzwakt. En door de introductie van de Ultimate Forward Rate: een kunstmatig rentetarief voor de verplichtingen langer dan twintig jaar, omdat daar geen betrouwbare markttrentes voor gelden. "Een logische stap, maar niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat," noemt Van Praag de verhoging van de UFR.

"Verhoging UFR is een logische stap, maar niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat"

Om een eind te maken aan de discussie van wie de pensioenpotten precies zijn, wil Van Praag dat de 'retrospectieve' rente van pensioenfondsen wordt doorgerekend. Zo moet duidelijk worden wie de eigenaar is van de honderden miljarden pensioengeld die de afgelopen decennia zijn opgebouwd. Voor elke leeftijdsgroep binnen een pensioenfonds moet worden vastgesteld hoeveel pensioengeld dat

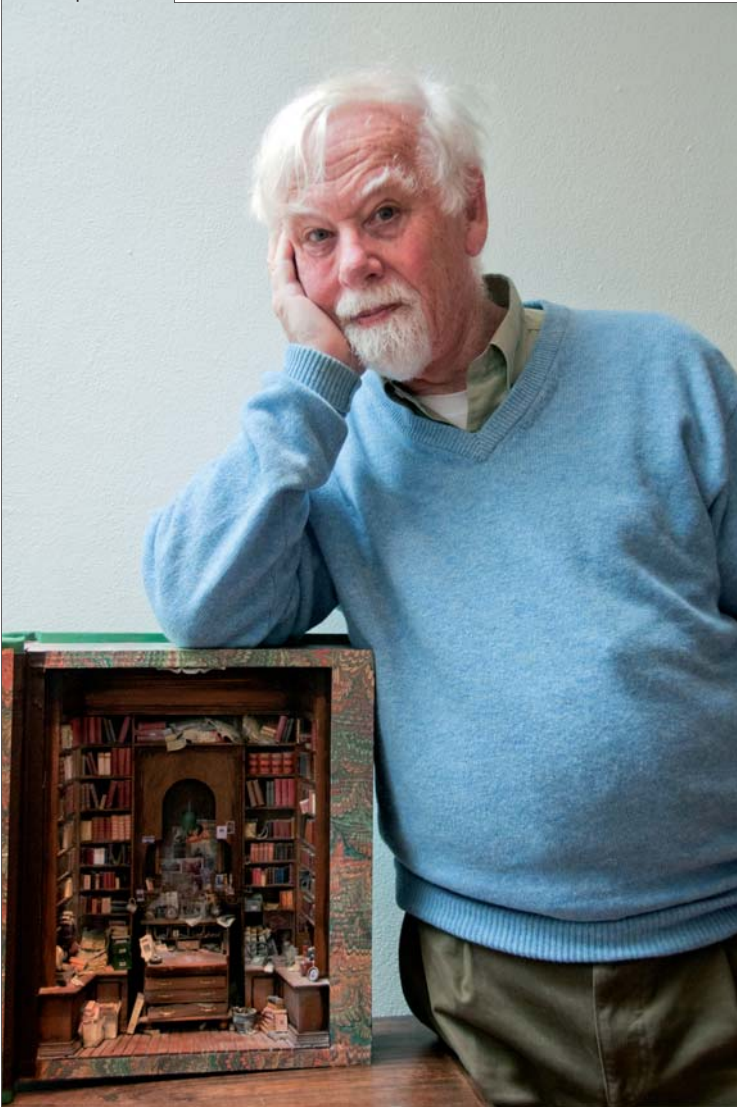
cohort heeft gespaard. "Er hangt een enorme mist over de pensioenboekhouding. De eigendomsrechten zijn onduidelijk. Het moet voor actuarissen een simpele zaak zijn om uit te rekenen op hoeveel geld deelnemers en gepensioneerden nu eigenlijk recht hebben. Dat is de som van hun ingelegde premies en het werkelijk gemaakte rendement op die inleg. Als we die berekeningen hebben, kunnen we beoordelen of afstempelen noodzakelijk is. Stel dat het leeftijdscohort dat volgend jaar met pensioen gaat, eigenlijk maar negentig procent van zijn pensioen heeft gespaard, dan zou afstempelen rechtvaardig kunnen zijn. Dan nog kun je kiezen voor overdracht van geld tussen leeftijdscohorten, maar dan weet je in ieder geval om welke bedragen het gaat."

Van Praag heeft geen idee wat de berekeningen zullen opleveren. Of de huidige gepensioneerden meer of minder krijgen dan waar ze recht op hebben. "Er zijn in het verleden heel mooie rendementen gemaakt, terwijl er voor de berekening van de pensioenpremie werd uitgegaan van vier procent. Aan de andere kant zijn de premies in de jaren negentig natuurlijk ook vaak te laag geweest en zijn er veel mensen met allerlei vormen van vroegpensioen gegaan. Dat heeft behoorlijke bressen geslagen."

Maar zelfs als uit de actuariële berekeningen blijkt dat de huidige pensioenen voor gepensioneerden te hoog zijn in verhouding tot hun inleg plus rendement, dan nog is dat niet automatisch reden om af te stempelen, vindt Van Praag. "Je moet ook rekening houden met de verwachtingen die zijn gewekt. Dat pensioen was hard! Voor mijn eigen pensioenfonds ABP stond tot 1996 zelfs in de wet dat de pensioenen automatisch geïndexeerd waren. Daarmee werden mensen op de arbeidsmarkt naar overheidsbanen gelokt. Als we die pensioenen niet kunnen waarmaken, is dat niet de schuld van de gepensioneerden, maar van werkgevers die in de jaren negentig het geld uit de potten hebben gehaald. Het vertrouwen dat dat geld er voor ons zou zijn, is beschaamd."

De oud-hoogleraar ergert zich aan het gemak waarmee jongeren afstempelen als logische oplossing aandragen. "Het is een rare discussie. Dan hoor ik zo'n Sywert van Lienden (oprichter van jongerenorganisatie G500) zeggen dat er moet worden gekort omdat er straks anders geen geld meer is voor jongeren. Die jongen is 22, heeft nog geen euro bijgedragen aan de pensioenen. Dat er straks geen pensioenen meer zijn voor jongeren is een non-argument. Dat geld is al niet van hen. Het aanvullend pensioen is geen omslagstelsel. Dat geld is opgebracht door de huidige werknemers en gepensioneerden. Het is óns uitgestelde loon, onze spaarpot. Het zou niet meer dan redelijk zijn als we daar zelf over mogen beslissen. Maar

"Natuurlijk, de groep gepensioneerden is erg divers. Er zijn ook gepensioneerde mensen die het financieel prima hebben. Een eigen huis met veel overwaarde, een mooi pensioen. Ik hoor zelf tot die groep. Als er dan echt moet worden afgestempeld, pleit ik er ook voor om dat inkomensafhankelijk te doen. Dat zullen veel mensen niet graag horen. Maar ook voor mij geldt dat zeven procent pijn doet. Als gepensioneerde heb je niet de flexibiliteit van de jongere om een hoger inkomen te verwerven."

Behalve een plaats in het pensioenbestuur voor gepensioneerden en een hogere rekenrente zijn er meer aanpassingen die Van Praag graag in het stelsel zou zien. De huidige doorsneepremie, waarmee het opbouwpercentage van pensioenen gelijk is ongeacht de leeftijd, moet worden vervangen door een degressieve opbouw waarbij de pensioenopbouw afneemt naarmate een werknemer ouder wordt. Zo verdwijnt een deel van de omslag uit het kapitaaldekkingstelsel. Werknemers die voor hun 45e uit het stelsel stappen, bijvoorbeeld om voor zichzelf te beginnen, krijgen dan het pensioen mee waarvoor ze hebben betaald, en niet een veel lager percentage.

De pensioenpremies zullen omhoog moeten, vindt Van Praag. "Dat kan niet anders. Het aantal levensjaren na pensionering is de laatste jaren sterk gestegen. Voor 21 jaar pensioen moet je een pensioenpremie hebben van 28 procent. Als jongeren dat te hoog vinden, dan moeten ze langer doorwerken of genoeg nemen met een lager pensioen."

Maar het bestaande pensioenstelsel hoeft niet vervangen te worden door een nieuw stelsel. "Het kapitaaldekkingstelsel is prima. De hele discussie over een nieuw, reëel contract is, net als de discussie over het afstempelen, onnodige paniek."

Van Praag beseft dat de discussie over afstempelen niet los kan worden gezien van de slechte economische situatie en de daardoor beduidend minder rooskleurige perspectieven voor jongeren. "Ik zie ook dat de positie van jongeren op de arbeidsmarkt problematisch is. En dan doet Nederland het nog heel goed vergeleken met landen als Italië en Spanje. De groei van de welvaart is niet meer zo vanzelfsprekend, jongeren leven in onzekere tijden. Voor die situatie heb ik begrip, daar moeten we iets aan doen. Maar die discussie moeten we niet via de pensioenen voeren." ◀◀

▶▶ gepensioneerden mogen niet eens zitting hebben in de besturen van pensioenfondsen. We hebben geen fluit te vertellen. Dat laten we aan de sociale partners over. Maar werkgevers hebben zich niet bezig te houden met onze pensioenen en de vakbonden zijn nu niet echt de vertegenwoordiger van gepensioneerden. Gepensioneerden worden met kwade opzet uit pensioenfondsbesturen gehouden."

"De pensioendiscussie is gemonopoliseerd door veertigers die geen idee hebben waarover ze praten"

"In de media en de politiek wordt achteloos gedaan over afstempelen. De pensioendiscussie is gemonopoliseerd door veertigers die geen idee hebben waarover ze praten. Rond ouderen hangt ten onrechte het aura van het Zwitserlevengevoel: geld zat. Maar volgens onderzoek van de AFM kan dertig procent van de drie miljoen 65-plussers nu al niet rondkomen. Het gemiddelde netto-inkomen bestaat uit 1000 euro AOW en 600 euro pensioen. Door het uitblijven van indexatie is de koopkracht van gepensioneerden al behoorlijk gedaald. Als daar straks een korting van maximaal zeven procent overheen komt, en in 2014 misschien nog wel een, dan gaat dat menselijk leed veroorzaken. De vaste lasten lopen door. De zorgpremies blijven stijgen. Afstempelen om het zekere voor het onzekere te nemen, is een idioot voorstel. Wanneer wordt die korting dan hersteld? Dan zijn de meeste gepensioneerden al dood. Nee, als afstempelen niet strikt noodzakelijk is, moet je het niet doen."

Bernard van Praag (1939) is emeritus universiteitshoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Van Praag studeerde econometrie aan de UvA. In 1972 werd hij hoogleraar economie aan de Universiteit van Leiden, in 1984 aan de Erasmus Universiteit en in 1992 aan de UvA, waar hij in 2000 universiteitshoogleraar werd. In 1986 was Van Praag medeoprichter en voorzitter van het Tinbergen Instituut. Van Praag publiceerde over het meten van geluk en welzijn, econometrische methodes, armoede, gezondheid en sociale zekerheid. Hij was kroonlid van de SER en lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Van Praag is columnist van ESB.